

ARVID FREDBORG:

Sverige inför krigsslutet 1945

Under senare år har ett antal svenska diplomater gjort politisk-historiska inlägg. Det är en tendens som måste bedömas positivt, om vederbörande författare har förmåga att realistiskt bedöma de ämnen, som behandlas. En nödvändig förutsättning är framför allt förmågan att prestera nödvändig källkritik.

Leif Leifland: **General Böhmes val**. Norstedts 1992

Det senaste exemplet är en läsvärd – och spännande – bok av en författare, som i hög grad visat sig kompetent som historisk forskare. Det är den tidigare kabinettschefen i Utrikesdepartementet och senast ambassadören i London, Leif Leifland. Han har valt att behandla ett ämne, som angår oss alla – Sverige och det nazistiska Tyskland i det andra världskrigets slutskede. Bokens titel är "General Böhmes val". Den bygger på grundliga arkivstudier, främst i London men även anorstades.

Leiflands bok består av tre uppsatser, berörande problem från tiden 1944–45. Den första behandlar tyska fredstrevare i Stockholm med titeln "Dr Hesse besöker Stockholm", den andra "General Böhmes val". Böhme var som bekant den tyske kommandanten i Norge. Den tredje uppsatsen rör bankdirektör Jacob Wallenbergs insatser i krigets slutskede. Tyngdpunkten ligger på den andra delen, som också fått ge boken i sin helhet dess titel.

Det första avsnittet bygger på i stort sett redan bekant material men är en nyttig repetition för dagens svenskar. Förf:ns karakteristiker är återhållsamma, om man bortser från Ribbentrops emissarie dr

Fritz Hesse, som varit oförsiktig att senare i skrift ge påtagliga bevis för sin inkompetens och ovederhäftighet. Men sådan herre, sådan dräng! Med en odiplomatisk formulering finns det fortfarande ingenting, som jävar recensentens personliga intryck av utrikesminister von Ribbentrop, att dennes brist på begåvning kombinerades med en oöverträffad arrogans.

Det andra ansnittet, bokens centrala, behandlar vad som skedde och vad som kunde ha skett med det av tyskarna ockuperade Norge i krigets slutskede. Att dess militäre chef, general Böhme, beslöt sig för att kapitulera, vet vi alla. Men det var icke något självfallet. Författaren reder på ett förebildligt sätt ut vilka krafter, som var verksamma i den ena eller andra riktningen.

Naturligt nog diskuterades Sveriges position i detta sammanhang i det allierade högkvarteret. Förf. påpekar med rätta, att den brittiske premiärministern under hela kriget var starkt kritiskt inställd till vårt land. Uttalanden i motsatt riktning efter kriget till den dåvarande svenske ambassadören Hägglöf måste tagas cum grano salis. Förf. anför själv åtskilliga uttalanden och skriftstycken, där Churchills inställning tydligt framgår. Men han måste ta hänsyn till militärernas inställning i denna som i andra frågor.

Under de första månaderna 1945 blev frågan akut, vad de västallierade skulle göra, om general Böhme beslöt sig för att fortsätta striden. I de olika militära staberna planerades ett scenario, som gick ut på en brittisk-amerikansk truppinsats från svenskt territorium. Den skulle stödjas av svenska trupper. Hela operationen skulle stå under befäl av general (seder-

mera fältmarskalk) Montgomery eller annan allierad befälhavare. De svenska truppernas stridsvärde uppskattades lågt, främst med tanke på deras obefintliga krigsvana. Sedermera tänkte man sig dock, att denna mediokra armé skulle få till uppgift att rensa hela Nordnorge från Narvik, där de stridsdugligaste tyska förbanden var förlagda. Om detta allt var inte endast den svenska regeringen okunnig utan, vilket onekligen var mest anmärkningsvärt, den norska regeringen i London.

Den låga uppskattningen av den svenska krigsmakten berodde med all sannolikhet på att man underskattade terräng och klimat. Dessutom var man icke fullt medveten om underrättelsefaktorns betydelse. I själva verket torde man i Stockholm ha varit bättre underrättad om läget i Norge än man kunde vara i Eisenhowers högkvarter. Det förtjänar också att påpekas som förf. gör, att den presumtive motståndaren, general Böhme, ansåg, att den svenska krigsmakten var en "beaktansvärd faktor". Rec. erinrar sig ett samtal med general Ehrensvärd, där han sade, att vi i en sådan situation skulle förlora en del blod i onödan i början men att de svenska soldaterna snart skulle reparera brister förorsakade av att de inte slagits i modernt krig.

Hur som helst svarade den svenska samlingsregeringen genast positivt på en brittisk-amerikansk begäran om stabsförhandlingar den 30 april 1945 om vad man skulle göra med Norge. Med fog framställer dock förf. frågan, om den svenska regeringen visste vad den accepterat.

Dessbättre för alla parter — inte minst för det svensk-norska förhållandet — skulle saken snabbt bli inaktuell. I

Böhmes beslut att lyda order och kapitulera spelade Sverige dock en omedveten men av allt att döma icke oväsentlig roll. En av de tyskar, som insåg det orimliga i att efter en allmän kapitulation fortsätta något slags motstånd i Danmark och Norge, var G. F. Duckwitz, sedermera statssekreterare i Förbundsrepubliken Tyskland. Han kände den svenske statsministern och hade i slutet av april råkat denne i Stockholm. P. A. Hansson hade därunder sagt, att en meningslös förstörelse i våra grannländer inte kunde åses likgiltigt i Sverige. Duckwitz, som i denna situation ansåg, att ändamålet måste helga medlen, förklarade vid en konferens med den provisoriske statschefen, amiral Dönitz, i spetsen, att Hansson sagt, att i en sådan situation Sverige skulle intervensera. Detta bidrog till att Dönitz ändrade uppfattning och krävde att trupperna i Danmark och Norge också skulle lägga ned vapnen. Med all sannolikhet är framställningen på denna punkt helt korrekt och detta är i själva verket en höjdpunkt i Leiflands bok.

Det tredje avsnittet har en annan karaktär. Det behandlar svenska insatser för att påskynda Hamburgs kapitulation kort före krigets slut. En av huvudpersonerna, bankdirektör Jacob Wallenberg, har givit en kortfattad framställning av vad som hände. Förf. anser med fullt fog att Wallenbergs uppfattning att Hamburgs kapitulation spelat en viktig roll för kapitulationen i Danmark och Norge är oriktig. Vare detta sagt utan att förringa Wallenbergs insatser för Sverige under kriget. Tvärtom talar allt om man bortser från Bosch-affären för att bokens slutord är motiverade.

"Men på det hela taget blir historien

om bröderna Wallenbergs, och särskilt då Jacob Wallenbergs, medverkan vid Hamburgs kapitulation ett bidrag som visar hur grundfalsk den bild är som de båda holländarna Aalders och Wiebes tecknat i sin perfida bok. Även den som inte kan

instämna i de mest panegyriska hyllningarna måste säga sig att de båda bröderna på det hela taget inte har någon anledning att skämmas när balansräkningen görs upp om deras insatser under kriget.”

GUNNAR DAHMÉN:

Mina fem universitet

Gustaf Wingren, 82 år, teologieprofessor i Lund 1951–1977, har skildrat sin väg som teolog. Lunds Universitet, Alma mater carolina, utesluter sitt namn till trots ur sin modersfamn dem som sparkar och är oregerliga – en Sten Broman, en Georg Borgström, en Åke Ohlmarks och även en Gustaf Wingren. Visserligen blev han professor men, säger han, svårt mobbad. De förvisade har ingalunda mumlande över oförrätter gömt sig i öknen utan tvärtom lyckats göra sig hörda högre och längre än från en kateder i Lund. Wingren är översatt till flera språk, den ena doktorshatten sitter ovanpå den andra och han är en flitigt anlitaad gästföreläsare, icke minst utomlands.

Gustaf Wingren: **Mina fem universitet.** Proprius 1991

Varför gick han sin egen väg? Det började när han som ung docent fick vikariera för den berömde Karl Barth i Basel. Ett fiasko, säger han. Studenterna begrep inte de teser han fört med sig i bagaget från

Lund. De ville ha svar på frågor som världen i dag ställer till evangeliet. Sådant ansågs i Lund ovetenskapligt. Ungefär som medicinska fakulteten skulle nöjt sig med att enbart beskriva människokroppen och medicinens historia och icke fråga sig vad deras vetenskap kunde betyda för människors hälsa och sjukdom.

Tillbaka i Lund skrev Wingren Predikan, ett verk vars titel säger att teologien ska tjäna förkunnelsen. Icke desto mindre blev han professor. Man menade väl att han som professor skulle ställa sig in i ledet. Förhoppningarna kom på skam. Wingren fortsatte på sin nya väg somliga till behag, andra till obehag. Mycket av det ressentiment han röjer riktar sig mot hans lärare och företrädare i ämbetet Anders Nygren, vars teologi enligt Wingren isolerat kyrkan och skapat en skyddad verkstad för hennes tjänare som illa rustade står där med ”vanmakt i predikstolen”.

Är det sant? Det är klart att Nygren såg som sin uppgift att uteslutande vara en dogmatikens kartritare, som ritar ut blindskär och grund och med fyrar som Paulus och Luther lägger ut den rätta kur-